

EEN ANTWOORD IN DUIZEND WOORDEN

Kan poëzie de wereld redden?

Charlotte Van den Broeck is dichter en schrijver.

Zaterdag 13 februari 2021 om 3.25 uur

Emma Vanhille

Hoewel ik de vraag ondertussen een aantal keer te verduren kreeg, ben ik er nooit op voorbereid. Ook in de afgelopen Poëzieweek, tijdens een schoolbezoek, stond ik weer aan de grond genageld. Toegegeven, ik lag

onder spervuur. Een meisje had me gevraagd wat ik van liefde vond, gezien de talrijke, ongelukkige gedichten die ik erover geschreven heb. Ik probeerde haar vraag te omzeilen door alle gelukkige gedichten die ik in mijn repertoire heb op te lijsten (vijf stuks). Vervolgens vroeg de jongen op de bank achter haar naar het 'nut' van poëzie. Een betoog dat ik moedig aanving, maar dat op zijn beurt werd onderbroken door de meest genadeloze vraag die men een dichter kan stellen: kan poëzie de wereld redden?

Eerlijkheid gebiedt 'nee' te zeggen, natuurlijk niet, maar de vraag doet een vreemde mengeling van provocatie en naastenliefde in mij opwellen, de strijdlust om mijn vak te verdedigen en de oprechte wens om iets hoopvol te zeggen.

Dan komen de pleidooien, het stamelen, de taal-filosofische benaderingen, de apologieën, de leven-liefde-dood-these (want op de Grote Momenten lezen we toch juist gedichten?), het spartelen, de hulplijnen: Gaston Bachelard, Ben Lerner, Paul Celan, de vluchtpogingen, de verbeterheid, de heroïsche retoriek, de ontroeringen, en uiteindelijk het betekenisvolle zwijgen.

Amanda Gormans voordracht heeft een astronomisch groot draagvlak voor haar activisme gecreëerd. De eerste oplage van haar te verschijnen bundel wordt op een miljoen exemplaren gedrukt

Sinds de inauguratie van Joe Biden enkele weken geleden lijkt een antwoord op die onmogelijke vraag binnen handbereik. Wereldwijd ontstak Amanda Gorman een ongeziene, collectieve geestdrift met haar zes minuten durende gedicht 'The hill we climb'.

Haar woorden waren allerm minst apologetisch en tackelden de vraag naar poëzie als reddingsmiddel met een radicaal hoopvolle boodschap. Onvermijdelijk was haar optreden politiek: na vier jaar Trump, mascotte van misogynie, valse waarheden en racisme, nam een jonge vrouw van kleur het woord en ze triomfeerde. Vanuit een rotsvast geloof dat een gedicht maatschappelijke impact heeft, stelt Gorman: 'Poëzie is een wapen, een instrument van sociale verandering, de meest politieke kunstvorm, omdat je de taal waarmee je werkt verscheurt en destabiliseert.'

Een baldadige poëtische uitspraak die doelt op maatschappelijk engagement en talige ontregeling. Gormans voordracht heeft een – naar poëziemaatstaven – astronomisch groot draagvlak voor haar activisme gecreëerd. Drie miljoen vierhonderdduizend volgers op Instagram. Penguin Random House laat de eerste oplage van haar te verschijnen bundel op een miljoen exemplaren drukken (gemiddelde oplage van een dichtbundel in

Nederland en Vlaanderen: vijfhonderd). Een wereldwijde, verhitte veiling om de vertaalrechten wordt uitgevochten. Verschijningen in The Ellen show en op de cover van Time Magazine. Als eerste dichter ooit trad Amanda Gorman vorige zondag op in de half-time show van de Superbowl. Nooit eerder kreeg een dichter zo'n groot publiek.

Gorman heeft een heldere, krachtige boodschap beet en, niet te onderschatten, een massapubliek dat die boodschap de garantie van impact geeft. Iets te zeggen hebben betekent immers niet dat je ook gehoord wordt, dat weet Gorman als geen ander.

Haar levensverhaal inspireert de luister van haar voordracht en raakt aan een geliefde, Amerikaanse trope: from rags to riches. 'A skinny black girl', noemt Gorman zichzelf, bewust doelend op alle zichtbare en onzichtbare drempels die haar identiteit als jonge, gekleurde vrouw met zich meebrengt. Dochter van een alleenstaande moeder, afstammend van slaven. Armoede en een spraakgebrek overwonnen. Een master in de sociologie behaald. De eerste Young Poet Laureate van de Verenigde Staten. Een literair manager en een entertainmentadvocaat. Een gele jas van Prada. Een modellencontract. Wereldroem. De openlijke droom om president te worden. Gorman geeft stem en perspectief aan miljoenen meisjes. De wereld redden lijkt niet veraf.

De taal 'verscheuren en destabiliseren' deed ze echter niet met haar gedicht. 'The hill we climb' is op technisch vlak opvallend harmonieus: rijm, alliteratie, assonantie en homonymie zorgen voor welluidendheid en dragen de boodschap van eenheid en hoop. Weinig spannend, volgens sommigen. Tussen de ontroering, opwinding, vreugde en het massale delen van haar performance doken de kritische stemmen op. Mainstream poëzie. Een typisch gelegenheidsgedicht. Beetje cliché. Eerder spoken word. Een songtekst van Marco Borsato. Goed voor een slamdichter. Makke vergelijkingen. Makkelijke klus voor een vertaler. Al bij al een verdienstelijke poging van 'het meisje'.

De kritiek probeert angstvallig vast te klampen aan wereldvreemde kwaliteitsnormen, appellerend aan een aanname dat spoken word misschien wel doeltreffend is, maar in die doeltreffendheid te gemakkelijk, tenminste in tegenstelling tot 'echte' poëzie.

'Onbegrijpelijke poëzie is altijd beter dan makkelijke poëzie', stelde Ilja Leonard Pfeijffer in 'De mythe van de verstaanbaarheid' (Bzzlletin, 2000). Met 'makkelijke poëzie' doelde hij destijds op podiumdichters, die door de vluchtigheid van een voordracht baat hebben bij eenduidigheid. Daartegenover stelde Pfeijffer in hetzelfde stuk een poëtische eis die een opvallende gelijkenis vertoont met die van Gorman: 'Poëzie waarin woord voor woord de taal zelve wordt afgebroken, omgekeerd, geëkaakt en gezouten en tot een ongehoorde vernieuwende symfonie wordt samengeklonken in

nieuwe en onbedachte vormen. Ik wil dat voor elk gedicht de taal opnieuw wordt uitgevonden.'

Tijdens de Superbowl-finale bracht Gorman, dit keer in een ijsblauwe jas, een nieuw gedicht geschreven voor drie helden uit de 'frontlinie van de pandemie': verpleegster Suzie Dorner, leerkracht Trimaine Davis en marinier James Martin. De taal werd niet verscheurd of ontregeld, maar opnieuw harmonieus samengeklonken tot een klinkklare ode over solidariteit en de heroïek van alledag. Het gedicht werd voorzien van een videoclip waarin de mensen die bezongen worden in beeld kwamen. Ze kregen een gezicht bij hun daden, literaire verbeelding kwam er niet aan te pas. Een spannend gedicht was het niet, krachtig wederom.

Misschien is het ook wel erg veel gevraagd: én de wereld redden én de taal afbreken. De lat ligt voor Gorman in ieder geval hoog: 'Everything that I write must be worthy of hope.' Niets zo moeilijk als een gelukkig gedicht schrijven.